

BOSHLANG'ICH SINIF OQUVCHILARINING O'QISH SAVODXONLIGINI BAHOLASH BO'YICHA PIRLS XALQARO TADQIQOTI

Meretgeldieva Aygul Bekmuratovna

Ajinyoz nomidagi NDPI 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15572946>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-May 2025 yil

Ma'qullandi: 28-May 2025 yil

Nashr qilindi: 31-May 2025 yil

KEY WORDS

Xalqaro baholash, PIRLS, PISA, TIMSS, o'qish savodxonligi, ta'lim sifati.

ABSTRACT

Ushbu maqolada xalqaro baholash dasturi PIRLSning mazmun mohiyati, talablari va o'qish savodxonligini rivojlantirishdagi o'rni haqida fikrlar bildirilgan.

Mamlakatimiz innovatsion taraqqiyot yo'lida shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda kelajagimiz davomchilari bo'lgan yoshlarning ijodiy g'oyalari va mehnatlarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish asosiy vazifamiz hisoblanadi. Ilgor xorijiy tajribalar, xalqaro mezon va talablar asosida baholash tizimini takomillashtirib borish, shu yo'lda xalqaro tajribalarni o'rganish, mavjud tizimni har tomonlama taxlil qilish, ilimiy tadqiqot muassasalari bilan yaqindan hamkorlik qilish muhim ahamiyatga egadir. [4.67-68]

Hozirgi kunda butun dunyo boylab har bir sohada globallashuv va integrasiya jarayonlari o'z aksini ko'rsatmoqda. Shu qatorda ta'lim ham davlat siyosatining ustuvor sohasiga aylandi va ushbu sohada ta'limni yangicha innovatsion g'oyalar asosida rivojlantirish bo'yicha islohotlar amalga oshirila boshlandi.

Jamiyat va hayotda sodir bo'layotgan yangilanishlar ta'lim tizimiga ham yangicha innovatsion yondashuvni, ta'lim fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi integrasiya jarayonlarini yanada tezlashtirishga zamin yaratadi, natijada yangicha innovatsiyalarni ta'lim jarayoniga tatbiq etish dolzarb masalalar qatoridan joy oladi. [6.97]

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi 5712-son Farmonida 2030-yilga kelib PISA PIRLS xalqaro dasturlari reytingida jahonning birinchi 30 ta ilgor mamlakatlari qatoriga kirishga erishish hamda xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida ta'lim sifatini baholashning milliy tizimini yaratish vazifalari belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarini tashkil etish chora tadbirlari to'g'risida" gi 997-sonli qarorida eng ustuvor vazifa qilib quyidagilar olindi:

Xalqaro tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda o'qish;

PISA, PIRLS baholash dasturi yo'nalishidagi savollar milliy bazasini yaratish va oquv dasturlariga integratsiya qilish.

O'zbekiston Respublikasida xalq ta'limi tizimida olib borilayotgan amaliy, ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarning tashkil etilishi to'g'risida hukumat qarorining qabul qilinishi ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasidek (IEA) nufuzli tashkilot bilan hamkorlik aloqalarining yo'lga qo'yilishi ta'lim tizimida muhim ahamiyat kasb etadi. [1]

O'qish savodxonligini tadqiq etishda ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasining (IEA) PIRLS tadqiqoti (Boshlang'ich sinf o'quvchilarining matnini o'qib tushunish darajasini baholash xalqaro tadqiqoti) mazkur assotsiatsiyaning 1991-yildagi o'qish savodxonligini tadqiq etish dasturiga qo'shimcha holda 2001-yildan joriy etila boshlandi. [2]

Har besh yilda o'tkaziladigan ushbu xalqaro tadqiqot bolaning mustaqil inson sifatida rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etib, boshlang'ich ta'limda tahsil olayotgan o'quvchilarning o'qib tushunish ko'nikmalarini xalqaro miqyosda baholaydi. Odatda, ushbu rivojlanish davrida o'quvchilar o'qish ko'nikmasini hosil qilgan bo'lib, endi bu ko'nikmadan boshqa fanlarni o'rganishda foydalanayotgan bo'ladi. PIRLS xalqaro tadqiqoti o'qish savodxonligini tadqiq etishda Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasining (IEA) o'quvchilarning matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan o'zlashtirish darajasini baholash tadqiqotiga (Trends in International Mathematics and Science Study-TIMSS) qo'shimcha tarzda ishlab chiqilgan. PIRLS xalqaro tadqiqoti o'qish savodxonligini tadqiq etishda Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasining (IEA) Boston kollejida olib boriladigan TIMSS va PIRLS xalqaro tadqiqot markazi tomonidan IEA xalqaro assotsiatsiyasining Amsterdam va Gamburg shaharlaridagi idoralari bilan yaqindan hamkorlikda boshqariladi.

"Progress in International Reading Literacy Study" -(PIRLS) to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligi bo'yicha yirik xalqaro qiyosiy tadqiqot hisoblanadi. Tadqiqot Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi tomonidan, har bir ishtirokchi ta'lim tizimida milliy homiylar bilan olib boriladi. Masalan: AQSH Ta'lim Departamenti qoshidagi Ta'lim fanlari institutidagi Milliy Ta'lim Statistika Markazi Qo'shma Shtatlarda PIRLSni joriy qilish uchun mas'uldir. O'zbekistonda esa O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi tashkil etilgan. O'qish savodxonligi o'quvchilarning birinchi maktab yillarida erishadigan eng muhim qobiliyatlaridan biridir. Bu barcha fanlarni o'rganish uchun asos bo'lib, undan dam olish va shaxsiy o'sish uchun foydalanish mumkin va u yosh bolalarni o'z jamoalarida va katta jamiyatda to'liq ishtirok etish qobiliyati bilan jihozlaydi. PIRLS ishtirokchilari qatoriga davlat ham, submilliy tashkilotlar ham kiradi, ularning ikkalasi ham ta'lim tizimi deb ataladi. PIRLS to'rtinchi sinfga teng bo'lgan sinflardagi bolalarning yutuqlari va o'qish tajribasiga e'tibor qaratadi. Tadqiqot o'qishni tushunishning yozma testini va o'qish savodxonligini rivojlantirish bilan bog'liq omillarga qaratilgan bir qator anketalarni o'z ichiga oladi. PIRLS 2001 yilda 35 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga, 2006 yilda 45 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga, 2011 yilda 53 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga va 2016 yilda 61 ta ta'lim tizimidagi o'quvchilarga qo'llanilgan. [4.67-68]

Maqsad – PIRLS puxta tuzilgan o'qishni baholash bo'lib, to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini tekshirish va to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholashga oid ma'lumotlarni to'plash uchun so'rovnomalardan iborat. PIRLS to'rtta maqsadni ko'zlaydi:

(1) har bir ishtirokchi ta'lim tizimlarida xalqaro miqyosda taqqoslanadigan savodxonlik darajasini o'rnatish uchun mos bo'lgan o'qish savodxonligini o'lchash uchun xalqaro miqyosda amal qiluvchi vositalarni ishlab chiqish;

(2) har bir ishtirokchi ta'lim tizimlarida maktabning to'rtinchi sinf o'quvchilarining savodxonlik profilini bir shkalada tavsiflash;

(3) har bir ishtirokchi ta'lim tizimidagi to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish odatlarini tavsiflash;

(4) maktabdagi to'rtinchi sinf o'quvchilarining savodxonlik darajasi va o'qish odatlari bilan bog'liq bo'lgan uy, maktab va ijtimoiy omillarni aniqlash.

Komponentlar – PIRLS o'qish uchun ikkita maqsadning har biri doirasida to'rtta keng qamrovli tushunish jarayonini baholaydi:

- diqqatni jamlash va aniq ifodalangan ma'lumotni olish;
- to'g'ridan-to'g'ri xulosalar chiqarish;
- g'oyalar va ma'lumotlarni sharhlash va birlashtirish;
- mazmuni va matn elementlarini baholash va tanqid qilish.

Shuningdek, PIRLS o'qish savodxonligining uchta jihatiga e'tibor qaratadi:

- o'qish maqsadlari;
- tushunish jarayonlari;
- talabalarning o'qish xatti-harakatlari va munosabatlari.

Dastlabki ikki jihat har bir ishtirokchi talabaga qo'llaniladigan PIRLS baholash

komponenti orqali o'lchanadi. Uchinchi o'lchov, o'qish xulq-atvori va munosabati fon so'rovlarining alohida komponenti orqali o'lchanadi. 2016 yilda PIRLS ma'muriyati PIRLS baholashini, shuningdek, onlayn ma'lumot o'qishni baholash PIRLSni o'z ichiga oldi.

PIRLS 2021 raqamli internetga asoslangan raqamli PIRLS deb nomlangan yangi yetkazib berish tizimini taqdim etadi. Davlatlar to'liq kompyuterga asoslangan baholashdan foydalanishlari uchun digital PIRLS taklif etiladi. DigitalPIRLS baholashlari 2016-yilda boshlangan onlayn o'qishning PIRLS baholashini o'z ichiga oladi. Digital PIRLS yordamida mamlakatlar chop etish yoki jo'natish zaruratisiz tarjima va tarjimani tekshirish, ma'lumotlarni kiritish va baholashda yuqori operatsion samaradorlikka ega bo'ladi. Raqamli PIRLS maktab yoki Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi veb-serverlari yoki Windows operatsion tizimiga ega shaxsiy kompyuterga mahalliy ravishda ulangan USB disk

orqali veb-asoslangan tizim sifatida taqdim etiladi. Digital PIRLS ga muqobil sifatida mamlakatlar PIRLS 2021 ni qog'oz formatida boshqarishi mumkin. PIRLS 2021 yilda faqat digital PIRLS bilan birgalikda mavjud. [3.696-700]

Xulosa o'rnida shuni aytishim joizki, O'quv dasturlarida o'quvchilarning muammolarni hal etish qobiliyatini rivojlantirishning uchta o'zaro bog'liq komponentlari qo'llab-quvvatlanadi: tushunchalar, ko'nikmalar, jarayonlar. Ushbu tizim o'quv dasturlarini o'qitish, o'rganish va baholash yo'nalishlarini ta'minlab beradi.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining - O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi 2019-yil 29-apreldagi PF – 5217 sonli farmoni [1]
2. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2017-yil 7-fevraldagi PF – 4947 Farmoni [2]
3. Assessment Program. European Multidisciplinary Journal of Modern Science [3.696-700]
4. Abdug'aniyeva Z. 2016-yilgi PIRLSning natijalariga ko'ra boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini ta'minlaydigan omillar. Maqola. PIRLS xalqaro baholash dasturi: nazariya va tatbiq etish istiqbollari. Xalqaro ilmiy-amaliy masofaviy konferensiya [4.67-68]
5. I.Abdirimova, Z.Boymuradova "Xalqaro baholash tizimining asosiy xususiyatlari va ta'lim sohasidagi ahamiyati" maqolasi. International Conference Chirchiq-2023 [5.123-124]
6. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholash" (Boshlang'ich sinf o'qituvchilari, metodistlar va soha mutaxassislari uchun metodik qo'llanma) Toshkent-2019 [6.97]

